

Секція 4

ПРОФЕСІЙНА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА УМОВА РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЧИННИК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПСИХОЛОГА

КАРПЕНКО З.С.

Copyright © 2013

Загальновідомо, що сучасний фахівець у галузі психології не може обійтися без врахування специфічних етнокультурних контекстів, в яких відбувається розвиток і соціалізація особистості, та глибинно-психологічних джерел і референтів типових патернів суспільної поведінки цілих народів, репрезентованих у семантичних мовних одиницях – морфемах, які містять ключ до розуміння багатьох явищ масової та індивідуальної свідомості, мотивації, вчинкової активності тощо. Відтак володіння семантичним аналізом знакових в обраному сенсі морфем різних мов дасть змогу здійснити герменевтичну реконструкцію колективного несвідомого певного етносу, що програмує як творчо-адаптивні, так і обмежувально-віктимні сценарії виховання особистості, професійної самореалізації, досягнення життєвого успіху й еволюційної конкурентоздатності і т. д. Експлікація доглибних сенсів архетипних утворень дозволить опертися на ціннісну рефлексію етноспецифічних інтенцій, диспозиційних налаштувань задля оптимізації актуального нарративу життєтворчості особи, менших чи більших ментально споріднених людських спільнот.

Проаналізуємо корінний архетип українського етносу – архетип Матері та наслідки його дій в українській ментальній психокulturі. За К. Юнгом, архетипи – це несвідомі первообрази, апріорні структури психіки, здатні за певних умов викликати відповідні їм патерни переживань і поведінки [5]. Етнічні архетипи займають проміжне місце між універсальним (загальнолюдським) глибинно-психологічним пластом згорнутого в підсвідомі символічні коди філогенетичного досвіду *Homo sapiens* та індивідуальним несвідомим з його біологічною інстинктивною праосновою і витісненими значущими переживаннями та схильностями до стереотипного реагування в повторюваних ситуаціях. “Типовим для Юнга є психологічне дослідження того матеріалу, який організований насамперед навколо від початкових символів Матері, ... всіх її супутників, партнерів та родичів: хтонічна Мати-Земля, котра породила світ; небесна Мати, чия всеохопна вмисливість утримує і спрямовує світ; Богині плодючості, які живлять світ і годують усіх людей; Темна (Похмура) Мати-Богиня, яка стискає у своїх обіймах і проковтує, пожирає і обмежує” [3, с. 131].

Практично всі дослідники українського національного характеру й етнічного менталітету сходяться на тезі жіночності “української душі”, провідній феміній домінанті як доглибного смислоутворювального чинника життєвих поривів і вчинків українця. Мати-Берегиня дарує й охороняє життя своїх дітей. Чи не тому морфема “кр” є в самоназві нашої держави: Україна – від “прикрити”, “вкрити”, “закрити” і навіть “край” (мала батьківщина) як захищена земля, територія? Мати-українка ви-хов-ує своїх дітей, себто укриває від небезпеки, загрози збоку. У-кр-аїна – це життя вдома, серед своїх, в теплом кр-узі інтимної (кр-овної) порідненості. Коли чиясь поведінка виявляється негідною, його ви-кр-ивають, тобто витискають за обмежувальне коло (за край) душевної співпричетності. Звідси і кр-асти (нести в край, додому) як прояв відносності моральних норм, коли ситуація стає небезпечною для виживання роду.

Українцям, як екзекутивному соціуму, притаманні відчуття незахищеності, апатичності, сугестивності; наївність, внутрішня конфліктність, перевага цінності споживання над цінністю творчості, потреба в зовнішніх прикрасах, конформізм, терплячість, самоізоляція [1, с. 32]. Перебуваючи буквально на водорозділі (по Дніпру) західної та східної цивілізацій, жіноча екзекутивна матриця, щоб пом’якшити або попередити зовнішній удар, цивілізаційне зіткнення, мусила виявляти здатність до моральної мімікрії (прислужництво, пособництво, запроданство, догідливість), тобто демонструвати здатність жінки-повії, вимушеної грати за правилами сильних маскулінних суспільств, організованих за принципами самоствердження, розповсюдження своєї влади і поневолення інших народів. Так, О. Шумський говорить про “тип малороса, який в усі історичні епохи був однаково безпринципно-лицемірним, по-рабському двоєдушним і зрадницьки підозрілим” [4, с. 767]. Така моральна амбівалентність українців толерувала їх особистісну ненадійність, відзначену ворогами, з якими перші намагалися замиритися, керовані специфічним жіночим сценарієм. Поширені зневажливі висловлювання сусідніх

народів на кшталт “хитрий хохол”, оцінка офіційною Росією історичної постаті гетьмана Мазепи як зрадника “священного” союзу з Росією, підступність Богдана Хмельницького і підпорядкованого йому війська озброєних українських найманців-козаків за версією поляків тощо.

Попри значні подібності архетипу Матері-Берегині до російського етнічного архетипу “Родины-Матери” їх функції відмінні: якщо українка виховує (береже), то росіянка “вос-пит-ывает”, тобто забезпечує життєвими ресурсами, які зазвичай перебувають не тільки в “краї”, а й на сусідніх теренах. “Годувальницька” домінанта вимагає “збирання земель” (ресурсів) у великий імперський організм. Українська ж фемінна домінанта принципово неекспансивна, а охоронно-відтворювальна, ексекутивна. М. Боднар стверджує, що ця риса і зумовила фактичну відсутність елементів ризику, нестандартних рішень, новацій. Екзекутивний (жіночий) культури необхідний зовнішній поштовх. Іntenціональні, сильні, вольові соціуми (Спарта, Рим, а в даний час – Німеччина, Англія, Китай) вирізняються цілеспрямованістю, прагненням до самореалізації [1, с. 3]. До прикладу, “виховати” англійською буде “bring up”, що буквально означає “підштовхнути вгору, доставити кудись”; німецькою – “erziehen”, тобто, “ви-тягнути”. Впадає в око протилежна українській соціалізаційній ментальній настанові на самозбереження настанова на самоактуалізацію і самотрансценденцію. Батьківщина (країна) німців – Deutschland – має в самоназві перший корінь, споріднений з дієсловом deuten (пояснювати, помічати, тлумачити) і прислівником deutlich (ясний, виразний, чіткий). То ж чи не закономірною є поява німецької класичної філософії саме на теренах, автохтонні мешканці яких прагнули прояснювати і пояснювати? У випадку з англійцями вгадується семантична спорідненість “English”, “engine” (машина, двигун) і “engineer” (механік, інженер), що вказує на домінуючу когнітивну схильність до “аналізу через синтез” і прагнення до зручного і доцільного (прагматичного) влаштування життя.

Назва Польщі походить від лексеми “поле”; терени країни, крім південного краю, прилеглого до Татр, фактично – північно-західного відгалуження Карпат і заселеного переважно лемками, і справді рівнинні, а часом і низинні, заболочені. У мові поляків багато латинських запозичень, зокрема назва країни передається словом “Полонія”, що асоціативно відсилає нас до латинської морфеми “полі”, яка входить то як префікс, то як корінь у такі слова, як: політика, поліс, поліфонія, полісахариди тощо. Таким чином, внутрішня форма етнонімів “Польща”, “Полонія” передає значення геополітичного плюралізму, багатоголосся на розлогіх теренах (згадаймо історичні традиції сейму – польського парламенту). Цікаво, що українське слово “полон” не має змістово-фонетичного відповідника в польській мові. Польською “полон” – виключно “niewola”, а брати когось в полон – “brac kogos do niewoli”. Звідси впливає семантична підказка: українці могли бути поневолені найвірогідніше сусідами – поляками, тоді як загроза для поляків не була такою персоніфікованою. Український термін “виховання” може перекладатися словами “wychowanie”, “educacja”, а також “wykształcenie”. Перше значення тотожне українському, друге – похідне від латинського (освіта) з морфемою “duca”, що означає “герцог”, тобто “пан” (дукати – гроші, які може чеканити людина цього чину), тобто, виховати – це ще й зробити з дитини поважну, багату, впливову людину – пана. Останнє значення “виховання” передає орієнтацію на зразок, форму (kształt).

Українському етносу потрібна сувора моральна рефлексія (люстрація) і самокритика без блюзнірського самоприниження і почуття меншовартості як наслідку вимушеного проміскуїтету (в зовнішній політиці – багатовекторності). Адже об’єктивно спостережуваний факт (очима сторонніх, по-своєму зацікавлених і правих) “експертів”, виражений міжетнічними стереотипами, носіями яких є сусідні етноси, має і свою внутрішню оцінку (референтну) шкалу. Факти внутрішньополітичного перелобу, економічного “кидання”, передвйборних бюджетних обіцянок-цяцянок, розгнзудана корупція чиновників і наділених хоч якими повноваженнями “маленьких українців” свідчать про фрактальну подрібненість і голономну “запакованість” цієї наскрізної, архетипної української вади – зрадництва як глибоко інтроєктованого поведінкового патерну, що запускається оцінними еталонами “свій – чужий”, “кр-овний – кр-ивдний”, “кр-асний – по-кр-уч”.

Не дивно, що, навантажений комплексом ексекутивності, український етнос періодично втрапляє у пастку віктимності, в яку заганяє його архетип Жінки-покритки. Класичні сюжети Шевченкових поем тому приклад. Покритка – довірлива чуттєва жінка, будучи по-кр-итою чужоземним спокусником / гвалтівником (архетипне значення – обезглавлена, див. докладно [2]), поневіряється світами (з малям чи без нього), бо немає їй місця у краї. Покрита – значить, безголова, дурна, пройда, отже, мусить покинути країну, гарантовано наражаючись на чергові небезпеки аналогічного стибу. В долі сучасних українських заробітчанонок оживають предковічні архетипні сюжети. Надто дорого ціну потрібно заплатити за фінансове прикриття своєї родини: фактичний розрив подружжя стосунків, деморалізація чоловіків, які звикають до ролі альфонсів, ризику нестачі материнської опіки для дітей і глузливо-презирливе ставлення тутешніх обивателів щодо джерел матеріального достатку сім’ї заробітчанки. Дочірній образ Покритки – це символічна фігура жертвоприношення Матері-Берегині для покладливого задоволення зайди, що загрожує пасторальній ідилії українського хутора.

Висновки. Семантичний аналіз мовленнєвих конструктивів етнокультурних спільнот є показником професійної спроможності соціального психолога, в основі якої лежить здатність до дезактуалізації деструктивних латентних інтенцій-першообразів, використання їх адаптивного потенціалу в інтересах розбудови толерантного полікультурного суспільства на засадах загальнолюдських цінностей і світових стандартів якості життя.

1. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді: Монографія / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГП ім. Т. Шевченка, 2007. – 196 с.

2. Зайцева-Пушкаш І. А. Юнганский взгляд на некоторые этносоциопсихологические и этнопсихиатрические явления в Украине // Н.В. Вербенко. Очерки этнической психиатрии / под. ред. проф. В. П. Самохвалова. – Симферополь : ДОЛЯ, 2007. – С. 203 – 237.

3. Зеленский В. В. Аналитическая психология. Словарь (с английским и немецким эквивалентами) / В. В. Зеленский. – СПб. : Б.С.К., 1996. – 324 с.

4. Мала енциклопедія етнодержавництва / НАН України. – К. : Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

5. Юнг К. Г. Душа і миф: шість архетипов. Пер. с англ. / К. Г. Юнг. – М.–К. : ЗАО “Совершенство” – “Port-Royal”, 1997. – 384 с.